

## סוגים שונים בגורם למסון

בפסחים (דף ה' ע"ב): אמר מר יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרים ת"ל לא ימצא וכו' כי הא דאמר רבא לבני מחוזא, בעירו חמירא דבני חילא מבתיכם וכו'. הניחא למאן דאמר דבר הגורם לממון כממו"ד, וכו', שאני הכא דאמר לא ימצא. איכא דאמרי וכו', אלא למ"ד כממו"ד לא ימצא למה לי, איצטריך סד"א הואיל וכי איתיה הדר בעיניה, לאו ברשותיה קאי קמ"ל. ועי' רש"י ד"ה הואיל, וכי איתיה הדר הוא גופיה למריה בעיניה, וזה עדיין לא נאבד שם.

והנה האחרונים הקשו על הגמרא הנ"ל כמה קושיות:

א. הרש"ש במקום והקצוה"ח בסימן שפ"ו סע"ד ו' הקשו מהמשנה ב"מ פרק הזהב דאיתא התם קדשים שחייב באחריותן לר"ש יש להם אונאה, אעפ"י שעדיין הם בעין. כמו כן מסוף סנהדרין דף קי"ב, גבי עיר הנדחת, קדשים שחייב באחריותן לר"ש נחשב לשללה, אלמא לר"ש אע"פ שהדבר ישנו עדיין בעין בכ"ז הוא נחשב לגורם לממון. ואין לומר שכל זה אמור אחרי שלר"ש מרבה הכתוב גבי חמץ שהוא עובר עליו על ל"י א"כ מעכשיו יש ללמוד מכאן לכל המקרים, שהרי גם חכמים של ר"ש דורשים את הפסוק הנ"ל לגבי חמץ, ואינם לומדים מכאן, לכל מקום, אלא סוברים שאין בו אלא חדושו, והחדוש נוהג רק בחמץ ולא במידי אחריו.

ב. הרש"ש על אתר מביא הירושלמי בפ' כ"ש ה"ב וז"ל: אית תני לא יראה לך, אבל אתה רואה של גבוה, ואית תני אפילו לגבוה וכו', תיפתר בקדשים שחייב באחריותן לר"ש, ע"כ. וזהו לכאורה בנגוד לבבלי שאומר שגם רבנן דר"ש, סוברים בחמץ, שגורם לממון כממו"ד, מיתורא דקרא "לא ימצא" ולא מסתבר לחלק בין לא יראה, ובין לא ימצא, ולומר שרק על הלאו דלא ימצא עובר לכו"ע, משא"כ לא יראה אינו מיותר ונשאר תלוי במחלוקת בין ר"ש וחכמים.

ג. הפני יהושע מקשה מהמשנה דף ל' בפסחים, נכרי שהלוה לישראל על חמצו אחרי הפסח מותר בהנאה, ומקשה הגמרא מזה על רבא שסובר בע"ח מכאן ולהבא הוא גובה הרי הישראל עבר על בל יראה. ותירצו בשהרינו אצלו, משמע שלפי הס"ד סברה הגמרא שהחמץ נמצא אצל הישראל, ומקשה הפ"י, הא אילו היה נגנב או נאבד החמץ מהישראל היה חייב לשלם לגוי את כספו, שהנה עם במשכון אף שהגיע לידי המלוה, ונאבד ממנו, יש דעות שהמלוה פטור, והלוה יתחייב לשלם לו את חלקו, מכש"כ היכא שעדיין לא הגיע ליד המלוה, ונאבד מהמלוה, שהלוה חייב לשלם את חובו, וא"כ הוי החמץ גורם לממון, ובגורם לממון בחמץ כו"ע סוברים שכממון דמי, וא"כ קשה גם לאביי, אעפ"י שהוא סובר למפרע הוא גובה הא עד הגביה היה גורם לממון, והישראל עובר על ב"י לכו"ע.

ד. הש"מ בריש המפקיד מקשה, לר"ש שסובר גול"מ כממון, למה לי הטעם שהבעלים הקנו לשומר את הכפל, יזכה השומר בכפל מצד עצמו, מצד שאצלו הפקדון הוא גורם לממון כמו בשור הנסקל שהשומר מקבל דו"ה מהגנב מצד גורם לממון.

ה. בשו"ע אר"ח סימן תמ"ג סעיף ב' ישראל שהיה בידו חמצו של ישראל בפקדון יעכבנו עד שעה חמישית ואם לא בא בעליו ימכרנו לעכו"ם. וכתב ע"ז המ"א בס"ק ה', ונראה דהנפקד חייב לשלם דמי הפקדון להמפקיד, דהא שו"ח שהיה יכול להציל ברועים ובמקלות ולא הציל חייב ה"נ הו"ל למוכרו קודם זמן איסורו. ומיהו אם החמץ עדיין בעין אומר לו הש"ל, ע"כ. והקשה האבן עזר מפ"ק דפסחים דף ו' דאמר רב חמץ של הקדש אין צריך לעשות לו מחיצה לפניו, דבדיל מיניה, דמבואר מזה דאינו עובר על כל יראה. וקשה לדעת הרמב"ם ורש"י ובעל העיטור המובא בש"ך סימן ס"ו בשו"ע דבהקדש חייב בפשיעה, ורב הא ס"ל כרבי יהודה, דחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, וא"כ הא פשע הגזבר שלא מכר קודם הפסח החמץ דהקדש, וא"כ אם גנב החמץ הזה בפסח היה חייב לשלם, אלא כל זמן שישנו בעין יכול להגיד הרי שלך לפניך. נמצא דחמץ זה גורם לממון והו"ל מטעם גורם לממון לעבור על כל יראה, ואמאי קאמר רב דאי"צ לעשות מחיצה, אדרבה הוא מחויב ג"כ לבערו, דהא עבר בב"י.

ו. השיטה בבא קמא דף צ"ו מביא בשם הר"מ מסרקסטה ז"ל אם גזל חמץ ועבר עליו הפסח, נראה לומר לא זה וזה כלומר, לא הנגזל ולא הגזלן עוברים בכל יראה, ותמיהה, בשלמא הנגזל אנוס הוא אבל הגזלן למה לא יעבור מטעם גורם לממון שגם לרבנן החולקים על ר"ש בחמץ מודים לו מיתור הכתוב, "לא ימצא" כדאיתא בריש פסחים.

ז. והנה מחוץ לכל הקושיות הנ"ל לכאורה יש להקשות על גוף הדברים עצמם, כפי הבנת המפרשים הנ"ל בדברי הגמרא ורש"י, שגורם לממון כל זמן שעדיין ישנו בעין לכו"ע אינו כממון, אלא רק אחרי שנגנב ונאבד נעשה כממון, וכפירש"י משום דהדר בעיניה לבעלים, הלא התו"ס בסוגיא של שור הנסקל במסכת בב"ק דף ע"א ד"ה סבר ליה כר"ש הקשו למה לגמרא לומר שר"מ סובר כר"ש מטעם גורם לממון, הרי ר"מ דאין דינו דגרמי מכש"כ שיחייב בגורם לממון. ותירצו, כי מטעם גרמי לבד השומר לא היה זוכה בדו"ה, כי הנזק של השומר הוא בכסף, ולא בשור ושה, לכן אנו זקוקים לגורם לממון, כי מטעם זה נחשב כאילו השור והשה היו של השומר, והגנב ממנו גנב אותם. ואם נאמר כפי שהמפרשים הנ"ל אומרים שגורם לממון כל זמן שהוא בעין אינו כממון, והדבר עדיין של הבעלים הוא, נמצא בזמן שהגנב הוציא את הדבר, של הבעלים הוציא, א"כ למה יזכה השומר בדו"ה הרי לא שלו גנב אלא גרם לו נזק לבד אבל לא לקח ממנו שור ושה, יקשה לומר שכל זה בא בבת אחת.

ח. כן נראה לי שיש שני סוגי גורם לממון: אחד, שהדבר נחשב מיד לגורם לממון אף כשישנו בעין, ואולי דוקא בזמן דאיתיה בעיניה. והוא, במקרה שהחויב כבר חל וישנו, אך הדבר כבוש בידו ומיועד למען פירוק חיוב זה. ובזה נחלקו ר"ש וחכמים אם הזכות שהדבר מעניק לו להפטר ע"י, כממון דמי או לאו כממון דמי, לדוגמא: בקדשים שחייב באחריותם, או בשור הנסקל שהזיק בבית שומר, ונגמר

דינו בבית השומר, ששניהם — הנודד והשומר כבר נתחייבו, זה מחמת נדרו, וזה בגלל הפשיעה, אלא שמורה להם זכות בדבר לפטור את עצמם על ידי „הרי שלך לפניך“. לא כן במקרה של פקדון או שומרין אשר כל זמן שהפקדון ישנו אין עליהם שום חיוב שנוכל לומר שהחיוב הזה זוקק את הפקדון וכובש אותו למענו. שהפקדון שמור הוא בעיקרו בשביל הבעלים, ועל השומר או הנפקד מוטל רק חיוב שמירה. וכבר הוכיח הקצוהח"ו בהלכות פקדון סימן ש' ס"ק א' ובסימן פ"ו ובעוד כמה מקומות יעו"ש, שבפקדון אין על הנפקד חיוב השבה, כמו בגנב וגזלן או בלוה, והבעלים אם רצונם בפקדון חייבים בעצמם להטריח. (ואין דין זה נוגע בשאלה ממתי שואל מתחייב, אם משעת משיכה או משעת אונסין, כי שמה השאלה אחרי שהחפץ נאנס ממתי חל החיוב למפרע או מכאן ולהבא — אבל בנדון שלנו המדובר הוא בזמן שהפקדון ישנו, בודאי הוא מיועד ושייך רק לבעלים). אלא שהוא עלול להחפץ לדבר הגורם לממון דהיינו, בזמן שיגנב, ובעקבות הגניבה יחול עליו חיוב תשלומין. לכן במקרה זה נחשב הגנב למזיק ביחס אליו ולא גנב כי הגניבה היתה רק מהבעלים. ולפיכך אומרת הגמרא שפיר שגם לר"ש צריכים קרא „לא ימצא“, שלולא היתור לא היה עובר כאן שעדיין החמץ ישנו ואהדריה למריה, לכן אין עובר על החמץ שום זיקה לשומר שגם ר"ש יודה שאין זה נחשב לגורם לממון. והנה לפי דברינו מסולקת קושית הש"מ בריש המפקיד, מפני שבפקדון אין הדין של גורם לממון אף לר"ש, הואיל בזמן שהיה בעין היה החפץ לגמרי של הבעלים והגנב לא את שלו גנב אלא גרם לו נזק והווה ליה ביחס לשומר ככל מזיק אשר אין על זה כפל.

ט. ברם ההגדרה דלעיל שנתנו, היא נכונה רק ביחס לזכויות של בעלי הגורם לממון בדבר, והוכחנו בצדק שרק במקרה שהחיוב כבר ישנו, אז רק נחשב החפץ כבר לדבר הגורם לממון, אשר בזה נחלקו ר"ש וחכמים מה משפטו, אם כממון דמי או לאו, ולא כן בפקדון שאין לשומר כל זכות בדבר, שיחשב כלפיו דבר הגורם לממון. אבל ביחס לחובות כלפי החפץ, המצב יהיה הפוך: בפקדון מוטל על השומר אחריות, ואם החפץ נאבד או גנב הרי הוא חייב לשלם תמורתו, לכן בנוגע לחובות האדם כלפי הדבר, נקרא שהחפץ הוא ברשותו של האדם, ועליו מוטל חיוב ביעור. כמן שמצאנו בגזקי ממון, שהתוס' בב"ק ג"ו וכן הרמב"ם סוברים שהדין שכולן נכנסו תחת הבעלים הנת זה לא מחמת חיוב שמירה כלפי הבעלים, אלא שהוא עצמו נעשה בעלים, מכיוון שהמזיק נמצא אצלו ובידו לשמור. והוא הדין בנוגע לחמץ, אעפ"י שאינו שלו. וכן משמע בתוס' ב"ב דף נ"ב ע"ב שאומרים דמסירת המפתח אינו קנין רק החמץ תלוי במסירת המפתח דמי שבידו המפתח עליו לבדוק, שבידו ליכנס ולבדוק, עכ"ל. והיינו, שמכיון שהחמץ נמצא באחריותו חייב לבער, וביחוד לפי השיטות שבל יראה הוא סייג שלא יבוא לאוכלו, ומכיון שהחמץ נמצא אצלו ובאחריותו, הרי הוא מצווה על זה לבער, שלא לגרום לאיסור של אכילת חמץ לכל מאן דהו. ולכן מבחינה זו מסתבר שהכתוב המיותר של ב"י בא לרבות דוקא במקרה זה שיש עליו אחריות, אבל לא בגורם לממון אחר, כגון, הרי עלי בחמץ של הקדש או גבי שור הנסקל היכא שחזיק בביתו של שומר ונגמר דינו בביתו, הרי מיד כשנגמר דינו ופשע, נפקע חיוב השמירה שלו, מכיון שכרגע אין השור שות כלום, מפני שהוא אסור בתנאה, ותתשלומין שיצטרך,

לשלם אם נאבד או נגנב הם לא תמורת השור, אלא הוא משלם החיוב שנתחייב בזמן הפשיעה. ואותו הדבר בהרי עלי אם נגנב הדבר הרי הוא משלם נדרו, ולא בעד הדבר שהפריש, מכיון שאין שמירה בהקדש ולא קבל שמירה ג"כ. במקרים אלה לא נחשב שהדבר הוא ברשותו ואין עליו מצד רבוי הכתוב „לא ימצא“, חובת ביעור מכיוון שהחמץ הוא לא באחריותו אלא זה יהיה תלוי במחלוקת הכללית בין ר"ש וחכמים, אם גורם לממון כממון דמי, והוי כשלו, לכן חייב לבער ועובר על ב"י, ולחכמים החולקים על ר"ש יהיה פטור לגמרי, לא מצד רבוי הכתוב כיוון שאינו באחריותו, ולא מצד דין ממון הואיל והם סוברים גורם לממון לא כממון דמי, ולפי"ז יפה תולה הירושלמי „הרי עלי בחמץ של הקדש בפסח“ בפלוגתא של ר"ש וחכמים.

י. ממילא מתישבות גם יתר הקושיות של האבן עוזר והשטה מקובצת בב"ק בגזלן שאינו עובר, הרי בשני המקרים האלה כפי שבארנו אין כבר עליו חיוב שמירה כי מכיון שעבר הזמן ולא מכר את החמץ הוא כבר פשע ומעכשיו יפקע חייב שמירה ממנו, אלא מטעם גורם לממון אפשר שיחול עליו חיוב ביעור אבל זהו דוקא לר"ש אבל לחכמים הוא פטור. ורב סובר כחכמים בזה, שגורם לממון לאו כממון דמי. ואותו הדבר בגזלן, שהרי התוס' בב"ק דף נ"ו אומרים לדבר פשוט שעל גזלנין אין עליהם חיוב שמירה אלא מוטל עליהם חיוב השבה שחל בזמן הגזילה ולכן זה שוב יהיה תלוי במחלוקת של ר"ש וחכמים, ובודאי השיטה מתכוונת לפי דעת חכמים.

י"א. והנה מעכשיו לפי הדברים דלעיל מתורצת יפה גם קושית הפ"י מעכו"ם שהלוח לישאל על חמצו וכו', הרי כאן ג"כ אין על ישראל חיוב שמירה על החמץ המשועבד לנכרי אלא אם יגנב החמץ, הישראל חייב יהיה לשלם לגוי את חובו שלוח ממנו, ג"כ פשוט הוא, שלחכמים החולקים על ר"ש לא יעבור במקרה זה הישראל לפי אב"י שסובר למפרע הוא גובה על כל יראה, מכיון שהחמץ לא היה באחריותו, אלא גם לר"ש הישראל לא יעבור על ב"י מפני שהרי באמת החמץ בא לידי גביה ולפי אב"י דלמפרע הוא גובה, נמצא שלא היתה כאן הלואה אלא מכר אלא שכל זמן שהחמץ היה בידי הישראל היה עלול שיגיע לידי גורם לממון במקרה אם היה נגנב נמצא היה שזה גרם לו להפסד והוא אצלו גורם לממון. אבל לפי מה שביארנו לעיל פקדון אינו נחשב לגורם לממון משום שכל זמן שהדבר בעין אין עליו שום חיוב ומה שיכול ועלול לבוא לידי חיוב אין זה נחשב כבר לגורם לממון אלא כעין גורם לגורם. אותו הדבר במקרה שלנו הרי כל זמן שהחמץ בעין ובא לידי גביה הרי נתגלה למפרע שלא היה פה שום חוב אלא יתכן היה שיבוא לידי חיוב על ידי אבידה וגניבה. הרי מקרה זה אינו נחשב לגורם לממון.